

Szavakkal körülölelt hallgatás

Ilse Aichinger novellái elé

Novemberben lesz 80 éves Ilse Aichinger. A Magyarországon kevésbé ismert írónő 1921-ben született Bécsben ikertestvérével, Helgával. Édesapjuk, Ludwig Aichinger katolikus, felső-ausztriai tanár volt, édesanyjuk, Berta Kremer orvos, aki még az I. világháborút követő erősödő antiszemitizmus hatására tért át a katolikus hitre. A szülők 1927-es válása után az édesanya, akinél a gyermekek maradtak, igen nehéz helyzetbe került a konzervatív Bécsben, ám mindent megtett lányaiért, akik így a tekintélyes Sacré Coeur intézet gimnáziumába járhattak.

1938-ban, az Anschluss évében Berta Kremernek zsidó származása miatt fel kellett adnia orvosi hivatását. Ilse ikertestvérenek, Helgának 1939-ben a kvékerek szervezte utolsó csoportok egyikével sikerült Angliába emigrálnia, ahol nagynénjük már egy évvel korábban munkát talált. Tervüket, hogy az egész család kövesse őket, meghiúsította a háború kitörése. Berta Kremer másik két testvérét és édesanyját 1942-ben Minszkbe deportálták. Egyikük sem tért vissza. Ő maga csak azért kerülte el a deportálást, mert egy háztartásban élt a „nürnbergi törvények” értelmében „1. fokú keveréknek” számító leányával, Ilsevel. 1940 és 1945 között a bécsi Gestapo-főhadiszállás közvetlen közelében laktak, és munkaszolgálatot láttak el mindketten, az édesanya egy börtényben, leánya egy „patikai könyvárusnál”.

1945 őszén Ilse Aichinger beiratkozott az orvosi egyetemre, de 1947-ben félbeszakította tanulmányait, hogy megírja *Die größere Hoffnung* (A nagyobbik remény) című regényét azoknak a bécsi gyermekeknek a háború alatti sorsáról, akik 1938-ban egyszeriben más elbírálás alá estek, mint a többiek, mert nagyszülei közül ketten vagy akár mind a négyen zsidó származásúak voltak. Az önéletrajzi ihletésű regényben realizmus keveredik költői víziókkal.

1947-ben anya és leánya végre megkapta az angol vízumot, és meglátogathatta a nyolc éve nem látott Helgát. Angliában ismerkedett meg Erich Frieddel és Elias Canettivel is. Nem sokkal később Ilse Aichinger állást kapott a regényét kiadó S. Fischer Verlag bécsi fiókjánál, majd az ulmi népfőiskolán tanított. Közben elbeszéléseket írt, felolvasásokat tartott, és csatlakozott a Gruppe 47 elnevezésű írócsoporthoz, amelynek 1952-es találkozásánál *Spiegelgeschichte* (Tükörtörténet) című írásáért megkapta a Gruppe 47 díját. Ekkor ismerkedett meg Paul Celannal is.

Ugyancsak a Gruppe 47 tagja volt a költő és hangjátékíró Günter Eich, akihez 1953-ban feleségül ment. 1954-ben született fiuk, Clemens, 1957-ben leányuk, Mirjam. Előbb Felső-Bajorországban éltek, majd 1963-ban a Salzburg melletti Großgmainban telepedtek le. 1972-ben meghalt Günter Eich. 1984-ben, édesanyja halála után Ilse Aichinger a Fischer kiadó hívására Frankfurtba költözött, majd 1988-ban visszatért Bécsbe.

Irodalmi munkásságának súlypontja 1948-ban megjelent regénye után az elbeszélésekre tevődött át, de prózája mellett jelentősek hangjátékai, dialógusai és versei is. 1979-ben Georg Trakl-, 1982-ben Petrarca-, 1983-ban pedig Franz Kafka-díjat kapott. 1991-ben nyerte el Solothurn irodalmi díját és a Bajor Akadémia nagydíját is. Életművének nyolckötetes, gyűjteményes kritikai kiadása 1991-ben jelent meg a frankfurti S. Fischer Verlag gondozásában.

„Minden közlést veszély fenyeget manapság”, írja ars poeticájában Aichinger, és így folytatja: „De aki ír, akár bőbeszédűen, akár tömören, a hallgatást szegezi szembe vele. Számomra ez újra és újra csak egyet jelent: a legpontosabb, legcsöndesebb odafülelés eredményét, az írás eredményét, az írást magát. A nyelvet, a közlés hordozóját ugyanúgy fenyegeti a lényegtelenné válás, ahogy a létet a nemlét. Az igazi írásban van hallgatás, wittgensteini értelemben vett hallgatás, mert amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.”

Ilse Aichinger hallgatása lázadás a fenyegetettség, a kiszolgáltatottság, a félelem ellen.